

Наче рвався він покласти / Першим голову свою»[4, с.182]. Він охороняв кордони від ворогів, обєднав українські землі, але після нього прийшов Володимир: «Все, що здідив, споневірів, / Все розтратив, змарнував. / І взяли мадьяри Галич / (Хоч народ завзято бивсь), / І угорський королевич/ Князем галицьким зробивсь» [4, с.187]. Волинський князь Роман об'єднав Галичину і Волинь в одне князівство, а його сини - Данило та Василько правили разом. Данило Галицький зберіг цілісність держави, ціною військових та політичних союзів, заснував величні міста Львів, який назвав на честь сина і Холм. В останні роки життя князь для боротьби з ворогами уклав договір з Папою римським та повінчався на короля. Далі викладається легенда про облогу татарами Холма. Через чвари братів-князів Лева та Володимира Галицько-Волинське князівство поступово підупало: «Скористалися татари / І приходять із степів...» [4, с.193]. Князь Юрій знов зміцнив державу, але його сини Лев і Андрій були вбиті в боях і на князівство зійшов Юрій Болеслав: «Син поляка й українки / Про поляків тільки дбав», «І урвалося терпіння, / І увесь народ повстав, / По містах, по селах всюди / На чужинця ніж підняв. / Болеслава отруїли, / Вбивства, розрухи пішли.../ Землю Галицько-Волинську / Знов чужинці зайняли»[4, с.201].

Отже, у своїй поемі «Княжа Україна» Олександр Олесь художньо описав історію України періоду Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Він коротко і поетично виклав не тільки історичні та біографічні дані про князів, але й легенди, пов'язані з подіями, видатними особистостями та простими людьми того часу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Таран О.С. Про внутрішню форму слів-символів //Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка: Філологічні науки. / О.С.Таран – 2005. – № 3(35). – С. 115 – 120.
2. Олесь О. Твори: В 2 т.- К., 2006.-Т. 1.
3. Т.І.Троян Семантичний потенціал топоніма Україна в поезії О.Олеся - <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/Troyan.pdf>
4. О.Олесь. «Княжа Україна». — Київ, «Веселка», 2005. - <http://poetyka.uazone.net/oles/kniazha/>

УДК 81'373.612.2=111=161.2

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОНІМІЧНОГО ПЕРЕНОСУ НАЙМЕНУВАНЬ ВЗУТТЄВИХ ВИРОБІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Н.С. Чугрєєва, М.Я. Оленяк

Резюме. Стаття присвячена дослідженню особливостей метонімічного переносу найменувань взуттєвих виробів в англійській і українській мовах. У статті розглянуто такі поняття, як лексичне значення слова, метонімія. Дослідженням метонімічного перенесу займалися такі лінгвісти, як Є. В. Єлисеєва, А.Г. Удинська, З. А. Харитончик та інші. Проведено аналіз 79 прикладів досліджуваних одиниць в обох мовах, встановлено основу метонімічного переносу в кожній з мов.

Ключові слова: слово, лексичне значення, метонімія, метонімічний перенос.

Стаття присвячена дослідженню особливостей метонімічного переносу найменувань взуттєвих виробів в англійській і українській мовах. У статті також розглянуто такі поняття, як лексичне значення слова та метонімія. Вибір теми дослідження не випадковий, адже ця проблема має теоретичне та практичне значення. Дослідженням метонімічного перенесу займалися такі лінгвісти, як Є. В. Єлисеєва, А.Г. Удинська, З. А. Харитончик та інші. Зіставний аналіз найменувань та вивчення їх переносних значень проводився Л.І. Зіміною (назви частин обличчя на матеріалі німецької і російської мов), М.В. Кут'їною (орнітоніми в іспанській і російській мовах) Г. Р. Даукаєвою (зіставний аналіз найменувань головних уборів і взуття в англійській, німецькій і татарській мовах), Г. М. Єрмоленко (лінгвокультуреми тематичної групи

«Одяг»: зіставний аналіз на матеріалі англійської та російської мов). Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки моделі опису найменувань взуттєвих виробів з метою їх порівняльного аналізу у мовах з різною структурою.

Передусім зазначимо, що лексичне значення слова - це історично закріплена в свідомості людей співвіднесеність слова з певним явищем дійсності, зв'язок певного звучання з певним поняттям, почуттям, волевиявленням тощо. Лексичне значення слова є продуктом розумової діяльності людини. Воно пов'язане з редукцією інформації людською свідомістю, з порівнянням, класифікацією, узагальненням. [1, с. 188] Лексичне значення слова – це те поняття, це той зміст, який вклали в слово люди. Слова можуть позначати предмети, осіб, явища, процеси, ознаки, взагалі всю повноту наших думок та мислення. Фактично, без слів ми б не змогли виражати свої почуття, своє бачення світу, не могли б спілкуватися одне з одним. Необхідно зазначити, що лексичне значення слова відбиває лише узагальнене поняття про предмет – одне й те ж слово може викликати різні асоціації у людей. Наприклад, почувши або побачивши слово «чобіт», один може уявити чоботи на підборах, інший полуботки, для когось «чобіт» - лайливе слово («дурний, як чобіт» - про неосвічену, темну людину). Але у загальному уявленні кожної людини «чобіт» - це один із видів взуття, який носять переважно восени та узимку. Отже, кожне слово несе в собі узагальнене, не спеціалізоване, об'єктивне значення, яке є для слова основним. А у сприйнятті цього слова кожним формується суб'єктивне значення, або емоційне його сприйняття. Переносне значення слова — це його вторинне значення, яке виникло на основі прямого. Перенос значення з одного предмета на інший відбувається на основі метонімічного переносу, що, власне, і є об'єктом аналізу у даній статті.

Термін «метонімія» ввійшов у лінгвістику у другій половині XIX ст. із класичної риторики й став використовуватися для позначення одного з видів змін значення слова. Поступово в лінгвістиці формується уявлення про метонімічне перенесення як один з видів багатозначності та як про зображальний засіб, що закріплюється в науковій літературі. Метонімію часто ототожнювали з метафорою або розглядали як її різновид. Аристотель, наприклад, не виокремлював метонімії з метафори. Як окремий троп метонімію вперше визначив римський оратор I ст. нашої ери Квінтіліан, відзначивши, що, на відміну від метафори, метонімічне зіставлення предметів відбувається не за ознакою їхньої схожості, а за ознакою суміжності, тобто належності їх до одного кола явищ, до понять одного порядку, пов'язаних часовими, просторовими, причиново-наслідковими та іншими відношеннями. Метонімію широко використовують у віршованому та прозовому мовленні як місткий зображувально-виражальний засіб. [2, с. 215-216]

Квінтіліан, Цицерон провели спостереження за особливостями вживання образних слів, «у яких замість слова, що точно відповідало предмету, підставляється інше з тим самим значенням, що запозичене від предмета, який перебуває з ним у тісному взаємозв'язку» [2, с. 218].

Античні теорії мови й стилю помітно вплинули на розвиток європейського мовознавства, філології загалом.

Поняття метонімії не є однорідним, бо вживається не тільки як назва тропу, а й як позначення одного з шляхів історичного розвитку значення слова. Сам термін “метонімія” часто використовується в метонімічному значенні, створюючи перенос за моделлю “процес → результат”, наприклад: метонімія – “один з основних тропів у поетичній і звичайній мові, в основі якого лежить перенесення назви з одного поняття на інше, що перебуває з ним у певному зв'язку”, а також “слово або вираз, ужиті таким чином”. Існує багато визначень метонімії, але більшість із них збігається в тому, що це явище ґрунтується на реальному зв'язку об'єкта номінації з тим об'єктом, назва якого переноситься на об'єкт найменування. [3, с. 7]

Метонімія (від гр. *metonymia* – перейменування) – перенесення назви певного

предмета, явища або класу предметів на інший предмет, явище або клас на основі суміжності.[4, с. 80] Наприклад, *‘Несе Полісся в кошиках гриби’* тобто люди, що проживають на території Полісся, несуть у кошиках гриби.

У праці «Краткое руководство к красноречию» М. Ломоносов писав: «Метонімія є коло речей, що мають між собою деяку схожість, імена взаємно переносяться» [5]. Метонімічне зіставлення предметів відбувається за ознакою їхньої суміжності, тобто належності їх до одного кола явищ, до понять одного порядку, пов'язаних відповідними відношеннями. Часова або просторова суміжність, причино – наслідкові зв'язки можуть викликати регулярні, тривалі асоціації, що дозволяє установити деякі моделі метонімічних переносів. [6, с. 46] Та спільна ознака, на основі якої відбувається метонімічне перенесення, визначається постійними асоціаціями. До того ж постійність асоціацій сприяє «виведенню» референта за межі контексту, а це позначається на сполучуваності та синтаксичних функціях. Метонімія виникає на основі словосполучення чи речення і є результатом еліптичного скорочення мовлення. Основою регулярних метонімічних переносів є просторові, понятійні, синтагматичні та логічні відношення між різними категоріями об'єктів позамовної дійсності. [7]

Представник логіко-психологічного напрямку в мовознавстві О. Потебня у своїй праці «Из записок по теории словесности» пов'язує семантичні зміни найменувань з формально-логічними відношеннями між поняттями, ілюструючи вживання метонімії так: позначення **процесу – часу** (*жнва* як дія і як час *косовиці*), **дії – жесту, почуття** (*скривити носа* як дія і *‘затишатися’*), **дії – місця** (*звалище* як дія і місце), **дії – результату** (*платня* як дія і *давання*), **знаряддя – результату** (*рука* як частина тіла й почерк, підпис: **руку приклав, нерозбірлива рука** – про почерк) тощо [8]. Наведений О. Потебнею приклад засвідчує той факт, що передумовою метонімічного перенесення є суміжність між предметами та явищами, яка є в реальній дійсності.

Розглянемо особливості метонімічного переносу на прикладі найменувань взуттєвих виробів в англійській та українській мовах. Для дослідження було відібрано 46 найменувань взуттєвих виробів з англійської мови, й 33 – з української, враховуючи синоніми.

У процесі дослідження було виявлено, що слова, які позначають найменування взуттєвих виробів, можуть утворювати метонімічний перенос як в англійській, так і в українській мовах. Наступні приклади являють собою утворення метонімічного переносу в англійській мові:

1. Взуття → людина . *Black leather shoes were worried.* (Taylor L.,12) – *‘Чорні шкіряні туфлі були занепокоєні’*.

В основі – заміщення особи взуттєвими виробами, тобто людина, узута у чорні шкіряні туфлі була занепокоєна.

2. Взуття → ситуація контролю. *Elizabeth was under his boot.* (Steel D., 286) – *‘Елізабет була у нього під чоботом’*.

В основі – заміщення контролю, який здійснює особа, чоботом. Мається на увазі, що дана особа мала переважний контроль над Елізабет.

3. Взуття → частина тіла (нога). *Georg put his brown brogues on the mahogany table and lit a cigarette.* (Jenoff P., 156) – *‘Георг поклав свої коричневі зашкарублі черевики на стіл з червоного дерева та запалив цигарку’*.

В основі – заміщення частини тіла (ніг) черевиками. Георг поклав на стіл ноги узуті у коричневі зашкарублі черевики.

Наведені далі приклади ілюструють утворення метонімічного переносу слів, що позначають взуттєві вироби в українській мові:

1. Взуття → частина тіла птаха . *Ой люлі, ой люлі, налетіли гулі./Сіли на воротях/в червоних чоботях.* (Савченко, 17)

В основі – заміщення частини тіла птаха червоними чоботами.

2. Взуття → частина тіла(у даному випадку ступня). *Чекає на ката ганьба й*

домовина, де б чоботом він не ступив. (Бажан, 134)

В основі – заміщення частини тіла (ступні) чоботом, тобто де б не ступив кат своєю ступнею, усюди чекає на нього ганьба.

3. Взуття → людина. *По той бік дверей хапливо протупотіли чоботи.* (Загребельний, 34) В основі – заміщення людини чоботами - за дверима хтось протупотів, узутий у чоботи.

4. Взуття → перебіг часу. *В море фарб, понастояне травами, липня сивий вступив чобіток.* (Малишко, 47)

В основі – зміщення перебігу часу чобітком. Мається на увазі, що липень вже почався.

5. Взуття → плавзасіб. *Ви можете уявити корабель, і не якусь там річкову пантофлю, а величезний океанський лайнер, зроблений не зі сталі, а з легкої пластмаси?* (Собко, 133). В основі – зміщення плавзасобу назвою взуттєвого виробу.

Дані проведеного аналізу дозволяють зробити висновок про те, що метонімічний перенос найменувань взуттєвих виробів є достатньо частотним як в англійській, так і в українській мовах. Метонімія є однією з головних форм мислення, ґрунтується лише на тих зв'язках, які існують в реальності. Метонімія справляє враження мовлення "навпростець" і є стильовою рисою живої розмовної мови. Як скомпресована, згорнена номінативна структура метонімія зручна для використання в усному мовленні, відповідно продуктивна, стилістично експресивна і не виходить за межі стильових норм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: 2-ге видання («Академія»), 2014, 304 с.
2. Вопросы языкового развития в античном обществе. [под ред. Тронского И.М.] —. Переиздание: М., 2013.— 344 с.
3. Удинська, А.Г. Метонімічні переноси на позначення людини в англійській та українській мовах. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: 10.02.17 / А.Г.Удинська.—Донецьк.: Донецький національний університет, 2007.- 21 с.
4. Противенська О.Г. Українська література, - Харків:Країна мрій, 2002– 100 с.
5. Ломоносов М. Полное собрание сочинений. [Електронний ресурс]: - Режим доступу: http://az.lib.ru/l/lomonosow_m_w/text_0270oldorfo.shtml
6. Харитончик, З.А. Лексикология английского языка: [Учеб. пособие] / З.А Харитончик. - Мн.: Выш. шк., 2002. -229 с.
7. Кравець Л. Метафора й метонімія два центри тропеїчної системи. [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine55-56-6.pdf>
8. В.В. Зайцева. З історії вивчення метонімії. [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/88>
9. Longman - Dictionary of Contemporary English. Fifth edition published in 2009.:Pearson Education Limited
10. Collins – Collins English Dictionary. 8th Edition first published in 2006. : HarperCollins Publishers Lingvo Universal – Англо-руський словарь общей лексики. :АВВУУ, 2010
11. Даукаева, Г.Р. Сопоставительный анализ названий головных уборов и обуви в английском, немецком и татарском языках. Диссертация кандидата филологических наук: 10.02.20 / Г. Р. Даукаева; [Место защиты: Башкирский государственный университет].-Уфа, 2004.- 208с
12. Ермоленко, Г.М. Лингвокультуреми тематической группы «Одежда» (сопоставительный анализ на материале английского и русского языков). Диссертация кандидата филологических наук : 10.02.20 / Г. М. Ермоленко; [Место защиты: Пятигорский государственный лингвистический университет]. – Пятигорск, 2009.- 139 с.
13. Ширяева, Е.Ф. Антропонимические и топонимические номинации в предметном классе «Одежда» в английском языке XIX – XX веков. Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 / Е. Ф. Ширяева; [Место защиты: Московский государственный педагогический университет].- М., 2013. – 24 с.